

Asia: Kansalaisen lakialoite fossiilien maastaviennin luvanvaraisuuden täsmentämiseksi

Pyydän opetusministeriötä ryhtymään toimenpiteisiin sellaisen lain aikaansaamiseksi, jolla makrofossiilien maastavientiin tulee olla Helsingin yliopiston alaisen Luonnontieteellisen keskusmuseon lupa. Laki tarvitaan sekä oman maamme fossiilien suojelemiseksi että maamme kautta tapahtuvan fossiilien salakuljetuksen torjumiseksi.

Tunnetusti maastamme on satunnaisesti löytynyt mämmuttien jäänteitä. Kalliopeirästä on myös löydetty hyvin vanhoja mikrofossiileita.

Tuoreempi ja toistaiseksi vähemmän tunnettu, mutta merkityksellisempi seikka ovat ortoviikkikaudelta 490–442 miljoonaa vuotta sitten peräisin olevasta Ahvenanmaan kalkkikivestä löytyneet makrofossiilit kuten merililjat, niveljalkaisiin kuuluneet, sukupuuttoon kuolleet trilobiitit, varhaiset simpukat, kotilot ja korallit, huokos-, sien- ja sammaleläinten jäänteet sekä piikkinahkaisiin kuuluneet kystoidit. Yllä viitattuihin mikroskooppisen pieniin eläinkunnan edustajien jäänteisiin kuuluvat Ahvenanmaalta konodontit, kitinotsooit, nivelmatojen leukakilvet ja raakkuäyriäisten kuoret.

Ordoviikkikaudella Suomi osana Baltica-mannerta sijaitsi eteläisellä pallonpuoliskolla lähellä päiväntasaajaa. Itämeren alueella ollut matala meri oli runsaslajisimpia maapallon meristä. On myös huomion arvoista, että tulivuorenpurkaukset ja maanjäristykset eivät ole täällä sekoittaneet fossiileja sisältäviä kerrostumia. Muualla Suomessa viimeistään jääkausi kulutti vastaavat, jo rapautuneet kerrostumat. Mutta Ahvenanmaalla Lumparnin selän vanhassa meteoriittikraaterissa on tuon ajan sedimenttejä säilynyt. Löydöt myös poikkeavat esimerkiksi Gotlannin runsaista löydöistä, jotka ovatkin vasta myöhemmältä ajalta, siluurikaudelta. Löytöjä on kalkkikivilohkareista muualtakin, kuten oikosarvifossiili Pyhämaalta. Suomenkin alueella Selkämeren pohjassa on fossiileja sisältäviä kerrostumia.

Ahvenanmaan yllättävistä löydöistä saamme kiittää Ruotsissa elämäntyönsä (muistaakseni tietotekniikassa) tehnyttä, Bomardundissa (ainakin kesät) asuvaa Keijo Hiltusta, joka on tehnyt kenttätöön, johon alan ammattilaisilla ei ole ollut mahdollisuutta. Läntisen ja itäisen naapurimaamme ammattilaiset ovat kyllä innostuneina varmistaneet löytöjen tieteelle hyvin korkean arvon. Ahvenanmaalla trilobiitteja on löytynyt myös kokonaisina toisin kuin Gotlannista.

Hiltunen oli radiossa haastateltavana työhuoneellaan 31.7.2007 klo 11.00–11.25 otsikolla Ahvenanmaan fossiilit. Liitän oheen Turun Sanomissa 21.9.2007 olleen saman aiheisen jutun ”Ahvenanmaa on kotoisin päiväntasaajan takaa”.

Oman maamme oltua niin köyhä fossiileista ei yleissivistykseen ole Suomessa juuri kuuluneet konkreettiset fossiilit, vaan täällä on vain luettu ja katseltu kuvia muiden maiden fossiileista. Jo Suomenlahden etelärannalla tilanne on aivan toinen. Tietoisuutta oman maamme fossiililöydöistä olisi nostettava. Onneksi Ahvenanmaan museo tarttuneen omasta puolestaan tähän tärkeään valistustehtävään. Museolta voi odottaa onnistumista sen hienon arkeologian esittelyn perusteella. Helsingissä kesällä 2008 yleisölle avatussa Luonnontieteellisessä museossa on yhtenä pysyvistä näytteilyistä *Elämän historia*, jossa erityisesti ordoviikkikautta, mutta myös sitä edeltänyttä kambrikautta ja sitä seurannutta siluurikautta upeasti havainnollistetaan näillä Ahvenanmaan fossiileilla. Yllä kertomani tietoni ovatkin osittain peräisin näyttelyn esittelykirjasesta ja vitriinien esittelyteksteistä.

Virossa on jo vuonna 1994 lailla säädetty makrofossiilien maastavienti luvanvaraiseksi maalle tärkeiden fossiilien suojelemiseksi. Tavallisille matkailijoille asia kerrottiin vientikieltona, kuten tulee ollakin. Suomesta vastaava laki puuttuu.

On ymmärrettävää, että Keski-Euroopassa fossiilien löytämiseen ja kaiketi myös niiden lailliseen keräämiseen on aivan toiset mahdollisuudet kuin Suomessa. Valitettavasti keräilijät ovat nyt kiinnostuneet myös Ahvenanmaan fossiileista ja kilpailevat siinä tieteen kanssa, kuten Hiltunen radiossa valitti. Mielestäni fossiilien asiaatuntematon etsiminen kalkkikivilohkareista ja niiden myyminen ulkomaille ei ainakaan ilman muuta saa noin vain saada sijaa laillisten elinkeinotoimintojen piirissä. Siksi tarvitaan sellaisen estämiseksi tai ainakin sellaisen säätelemiseksi laki, jolla maamme siis saatettaisiin niiden maiden rinnalle, joilla on oman luontonsa tähden ollut fossiilisivistystä jo vanhastaan.

Helsingin yliopiston evolutionäärisen paleontologian professori Mikael Fortelius huomautti minulle, että haitta, ja hänen mukaansa ehkä suurempikin, tuollaisen lain puuttumisesta on myös siinä, että, kuten hänen venäläiset kollegansa valittavat, maamme kautta viedään ulkomaille Venäjältä tulevia fossiileja. Mieleeni tulee ainakin Siperian mammuttilöydökset, joita on voinut ihaila Suomessa näyttelyissä. Fossiilien vienti Venäjältä on periaatteessa kiellettyä, mutta jos niitä on ensin salakuljetettu Suomeen, niiden täältä edelleen vienti onkin käynyt lailliseksi.

Olen itse vain kiinnostunut ja kansalaisaktiivina nyt myös huolestunut maallikko, joka 8-vuotiaana tutustuin muinaiselämään *Luonnon kultaisesta kirjasta*. Osallistumiseni lintuharrastusretkeen, geologiseen ja geomorfologiseen ekskursioon sekä useampaan arkeologiseen ekskursioon Viroon tutustutti minut fossiileihin myös maastossa ja sai minut panemaan tarkoin merkille Virossa sitten aikanaan säädetyn lain. Kesän 2007 arkeologisella Ahvenanmaan-ekskursiolla katselin Lumparnin selkää aivan erityisellä mielenkiinnolla.

Tarkastelen olemassaolevaa Suomen lainsäädäntöä. Tietoni säädöksistä ovat peräisin tullineuvonnan sähköpostivastauksesta 9.1.2009 puhelinsoittooni. Toivoakseni katsaukseni on siis aiheeni osalta kattava. Joka tapauksessa perustuslain 20. §:n mukaan vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä

kuuluu kaikille. Omalta osaltani tunnen velvoituksen ja oikeutuksen toimia nyt tavallani.

Laki 5.2.1999/115 kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamisesta ja sen nojalla annettu asetus 189/1999 kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamisesta eivät aivan ilmeisestikään riitä. Lain vientilupaa edellyttävät esineet luettelevan 4. §:n 1. momentin kohdassa 7 mainitaan kylläkin ”luonnontieteelliset kokoelmat ja näiden kokoelmien näytekappaleet niiden iästä riippumatta”, mutta mainitsematta jäävät maastosta löytyvät fossiilit. Lain viranomaiset määrittelevän 10. §:n mukaan lupaviranomainen olisi lähinnä museovirasto. Mutta museoviraston tehtävien aloihin ei kuulu paleontologia eli muinaisten eliöiden tutkimus, vaan lähimmäksi sen tehtävien aloista tulee vain arkeologia. Toki, jos löytyisi vaikkapa mammutin hampaasta tehty esihistoriallinen koru, sen arkeologinen arvo olisi tietysti sen paleontologista arvoa suurempi, ja ulkomaille tutkimusta tai näyttelytoimintaa varten esineen lainaamiseen museovirasto olisi minunkin mielestäni juuri sopiva lupaviranomainen.

Kulttuuriomaisuuden luvattoman tuonnin, viennin ja omistusoikeuden siirron kieltämiseksi ja ehkäisemiseksi 14.11.1970 tehdyn Unescon yleissopimuksen Suomi ratifioi ja 14.9.1999 saattoi voimaan lailla 875/1999 (Suomen säädöskokoelman sopimussarja 91/1999) ja asetuksella 876/1999 (SopS 92/1999). Samoin varastetuista tai laittomasti maasta viedyistä kulttuuriesineistä 24.6.1995 tehdyn Unidroit’n yleissopimuksen Suomi ratifioi ja 1.12.1999 saattoi voimaan lailla 877/1999 (SopS 93/1999) ja asetuksella 878/1999 (SopS 94/1999). Unescon yleissopimuksen tarkoittama ”kulttuuriomaisuus” on lueteltu 1. artiklassa, ja tämä luettelo on myös Unidroit’n yleissopimuksen 2. artiklaan liittyvänä liitteenä. Luettelon a-kohta kuuluu: ”harvinaiset eläin-, kasvi-, mineraali- ja anatomiset kokoelmat ja näytteet sekä paleontologisesti mielenkiintoiset esineet.” Sopimukset siis suoraan viittaavat *paleontologisesti mielenkiintoisiin esineisiin*, ja paleontologiset esineet tarkoittavat ymmärtääkseni juuri fossiileita (olivatpa nämä sitten kivettyneitä tai eivät). Sopimuksista annettu hallituksen esitys 185/1998 ei katso 1. artiklan kaipaavan lähempää valaisua; toisaalta tuohon aikaan ei Ahvenanmaan makrofossiileista eikä ehkä fossiilien kauttakuljetuksestaakaan vielä niin tiedettykään eikä siis osattu hälyytyä lainsäädännön täydentämiseen. Mutta Unescon yleissopimuksen 6. artiklassa sopimusvaltiot sitoutuvat ryhtymään toimiin kulttuuriomaisuuden viennin saattamiseksi luvanvaraiseksi. Täten nykytilanteessa Suomi olisi näiden sopimusten perusteella velvollinen terävöittämään lainsäädäntöään fossiilien maastaviennistä.

Kuten tämä HE 185/1998 kertoo kohdassa 1.2, Euroopan Unionin perustamissopimuksen 36. artikla sallii, sopimuksen muuten edellyttämästä tavaroiden vapaasta liikkuvuudesta siis poiketen, jäsenvaltioiden kiellot ja rajoitukset, jotka ovat tarpeen taiteellisten, historiallisten ja kansallisaarteiden suojelemiseksi. Fossiilimme korotan kansallisaarteiksemme.

Laki, jota pidän tarvittavana, koskisi suoraan (makro)fossiilien maastavientiä, tekisi sen luvanvaraiseksi ja säätäisi Luonnontieteellisen keskusmuseon lupaviranomaiseksi.

Romanialaiselta matemaatikkokollegaltani otin selvää, että Romaniasta fossiileja voi viedä vain erityisellä luvalla (ministeriön määräys no. 410/11.04.2008). Satunnainen maa tuotti heti Suomea paremman tuloksen.

Tahdoin vertailla aiheitani, fossiileja, myös meteoriitteihin saadakseni lisävalaistusta aiheeseeni. Tieteen päivillä (ks. alla) kysyinkin tähtitieteen harrastajain yhdistyksen Ursan osastolla, kuuluuko maasta löytynyt meteoriitti valtiolle vai löytäjälleen. Paljastui, että aiheesta oli keskusteltu ja että lainsäädäntö on epäselvä. Olisikohan siksi tänä tähtitieteen kansainvälisenä vuotena 2009, jolloin on kulunut 400 vuotta Galilein ensimmäisestä kaukoputkihavainnosta, mahdollista katsoa, voisiko tässäkin kysymyksessä lainsäädännöllä edistää tieteen asiaa?

Ministeri Virkkunen! Piditte virkanne ensimmäisen julkisen puheen Tieteen päivien 7.–11.1.2009 avajaisissa Helsingin yliopiston juhlasalissa. Päivien yleisotsikkohan oli *Evoluutio* siksi, että tänä vuonna Darwinin syntymästä on kulunut 200 vuotta ja *Lajien synnyn* ilmestymisestä 150 vuotta. Kuten tiedätte, fossiililöydöt olivat Darwinille yksi tärkeä todiste lajien muuntumisesta. Siksi vetoan Teihin, että jo näin juhluvuoden kunniaksi tartutte aloitteeseeni.

Luonnontieteellisessä museossa oli nähtävänä hellyttävä otus, joka saa nyt lopuksi esittelytekstinsä kautta puhua kaikkien fossiilikumppaniensa puolesta: ”Ahvenanmaalta löytynyt trilobiitti *Iliaenus chiron* on kääriytynyt kerälle. Kääriytyessään trilobiitti kätki haavoittuvan vatsapuolensa.”

Kunnioittaen,

Dosentti Jouni Luukkainen
Matematiikan ja tilastotieteen laitos
PL 68, 00014 HELSINGIN YLIOPISTO
jouni.luukkainen@helsinki.fi

Liite: TS 21.9.2007/tuloste